

יוסי ברוכי

קבוע ופריש כחשובי חזקות - דרך להבנת דין קבוע

ראשי פרקים

הקדמה קצרה - הגדרת מטרת המאמר

מקורות תנאיים לדין קבוע

המקור לדין מן התורה

סברת דין קבוע

הדגמת העקרון במקורות התנאיים דלעיל

מתי מפעילים את דין קבוע?

באור סוגיות קבוע בש"ס:

פסחים ט: - חמץ ומצה

זבחים עג. - איסורי הנאה שנתערבו

חולין צה. - בשר שנתעלם מן העין

יומא פד: - לא הלכו בפקו"נ אחר הרוב

נזיר יא: - האומר לשלוחו סתם - אסור בכולן

קידושין עג. - דבר תורה שתוקי כשר

כתובות טו. - מעשה בתינוקת ותרי רובי

סכום

הערת הרב רא"ם ותשובה

הגדרת מטרת המאמר

א"ר זירא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, בין לקולא ובין לחומרא. (כתובות טו.).

הרבה קולמוסים נשברו על דיונים בדין קבוע וסברותיו. במאמר זה לא באתי לסכם את כל דעות הראשונים והאחרונים, אלא מטיתי היא להציג דרך אחת להבנת דין קבוע ולאורה ללכת בכל סוגיות קבוע.

מקורות תנאיים לדין קבוע

המקור המפורסם ביותר הוא ברייתא דתשע חנויות:

תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח - ספיקו אסור, ובנמצא הלך אחר הרוב. (כתובות טו.).

ברייתא אחרת מופיעה בתוספתא טהרות (פ"ו ה"ב)

תשעה שרצין וצפרדע אחד ברה"ר, ונגע באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן נגע, ספיקו טהור, פירש (בפנינו - "חסדי דוד") אחד מהן לרה"י, ספקו טמא, לרה"ר ספקו טהור, ובנמצא הולכין אחר הרוב.

תשעה צפרדעים ושרץ אחד ברה"י ונגע באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן נגע, ספקו טמא, פירש אחד מהן לרשות היחיד, ספיקו טמא, לרה"ר ספקו טהור, ובנמצא הולכין אחר הרוב. מברייתא זו רואים שאין הולכין בקבוע אחר הרוב, בין לקולא (ברה"ר) ובין לחומרא (ברה"י).

המקור לדין מן התורה

דין קבוע נלמד בגמרא בכתובות ובסנהדרין.
 אמר קרא¹ "וארב לו וקם עליו... פרט לזורק אבן לבו (לתוך חבורת בני אדם - גוים וישראלים - רש"י). היכי דמי? אילימא דאיכא תשעה גוים ואחד ישראל ביניהם ותיפוק ליה דרובא גוים נינהו. אי נמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל. לא צריכא דאיכא תשעה ישראלים וגוי אחד ביניהם דהוה ליה גוי קבוע - וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.
 מהפסוק "וארב לו וקם עליו" ממעטים פרט לזורק אבן לבו², ומדובר על מקרה שהישראל הוא מיעוט קבוע ולכן כמחצה על מחצה דמי, ומכיון שספק נפשות להקל אינו חייב מיתה.

סברת דין קבוע

בכל מקרה של קבוע יש פרט היוצא מתוך מכלול של פרטים אסורים ומותרים (טמאים וטהורים, ישראלים וגוים וכד'), ואנו צריכים לברר מה דינו של פרט זה.
 יש לשאול שתי שאלות כדי לברר את מעמדו של הפרט.
 א. מנין בא - מן האסורין או מן המותרין?
 ב. מה דינו - אסור או מותר?
 בכל דיון אנו שואלים את שתי השאלות. על הראשונה עונה חזקת הרוב - כל דפריש מרובא פריש, ועל השנייה עונה חזקת איסור או היתר, אם יש כאלה.
 בתוך מכלול הפרטים יש ודאות גמורה (100%) שיש איסור. במילים אחרות - יש חזקת איסור.

1. דברים יט

2. ע"י בגמרא בסנהדרין (עט.) שם ר' שמעון לומד מאותו פסוק - פרט למתכוין להרוג את זה והרג את זה, ושואלים תוס' שם: מנין לר' שמעון דין קבוע מדאורייתא? וע"י תוס' רא"ש שהביא שני תירוצים - ואחד מהם - שר' שמעון לומד משני חלקי הפס': "וארב לו" - עד שיתכוון לו - פרט למתכוון להרוג את זה והרג את זה. "וקם עליו" - פרט לזורק אבן לבו.

לכן, כל זמן שהפרט נמצא בתוך המכלול פועלת עליו חזקת איסור מלבד חזקת הרוב, כשהפרט איננו בתוך המכלול לא פועלת עליו חזקת איסור. לצורך הדיון אנו "מקפידים" את המצב הקיים ברגע לידת הספק. אם ברגע לידת הספק היה הפרט בתוך המכלול, הרי הכוחות הפועלים עליו הם שנים, חזקת איסור מחד וחזקת הרוב מאידך, הכוחות שקולים וכמחצה על מחצה דמי והוי ספיקא דאורייתא ולחומרא, מלבד מקרים בהם יש גזרת הכתוב להקל בספק, כגון: טומאה ברה"ר או ממזר. אם ברגע לידת הספק היה הפרט מחוץ למכלול הפרטים הרי פועלת עליו רק חזקת הרוב, ולכן אזלינן בתר רובא.

הדגמת העקרון במקורות התנאיים דלעיל

תשע חנויות ולקח מאחת מהן - הרי שברגע לידת הספק הפרט הנידון היה בתוך המכלול (=מקום הקביעות) ושם ודאי יש איסור, על הבשר פועלת גם חזקת איסור וגם חזקת הרוב וכמחצה על מחצה דמי ואסור. נמצא ברחוב, הרי ברגע לידת הספק היה הבשר מחוץ למכלול - ברחוב, ולא אתחזק איסורא בחתיכה ואזלינן בתר רובא.

תשעה שרצים וצפרדע אחד ברה"ר ונגע באחד מהן במקומן - ברגע לידת הספק היה הפרט בתוך המכלול. על הפרט יש חזקת היתר מחד וחזקת הרוב מאידך וכמע"מ דמי וספיקא דאורייתא, ולכן ברה"ר טהור - כדין ספק טומאה ברה"ר. פירש בפנינו - הרי שהספק נולד בתוך המכלול (כמו לקח מחנויות) אם ברה"י נמצא עכשיו - טמא, ואם ברה"ר נמצא עכשיו - טהור. הדיון בפרט הוא בדיני ספקות, והחזקות הפועלות על הפרט הם שוות בין ברה"י ובין ברה"ר, אלא שלאחר שנקבע שיש כאן מחצה על מחצה וספיקא דאורייתא בעזרת חוקי הקבוע, דינו של הספק נקבע ע"פ מקומו עכשיו.

ובנמצא הולכין אחר הרוב מפני שאין חזקת היתר. תשעה צפרדעים ושרץ אחד ברה"י טמא כי אתחזק איסורא, וכן עד סוף הברייתא.

מקור הדין - הזורק אבן לבו - לתוך קבוצת בנ"א, תשעה ישראלים וגוי אחד העומדים במקומם. האבן פוגעת באחד מהם במקומו, קרי- בתוך המכלול, א"כ ברגע לידת הספק היה הפרט הנפגע בתוך המכלול והגוי גם הוא ודאי עמד בתוך המכלול. לכן, הפרט שבו פגעה האבן הוא בחזקת גוי מחד, ומאידך בחזקת ישראל דרובא ישראלים נינהו, וכמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל, ופטור ההורג.

מתי מפעילים את דין קבוע

א. את דין קבוע מפעילים רק במקרה שהאיסור ניכר וידוע בתוך ההיתר, כמו בתשע חנויות שברור לנו איזו חנות מוכרת בשר נבלה ואיזו בשר כשר והספק הוא רק בחתיכה. אבל במקרה שהאיסור מעורב ואינו ניכר בתוך ההיתר, הרי מדאורייתא חד בתרי בטיל וכאילו אין כאן איסור כלל. מכיון שאין כאן איסור כלל א"א להפעיל את דין קבוע הבנוי על אתחזק איסורא.

בדברים חשובים (כגון: דבר שבמנין, חתיכה הראויה להתכבד, בעלי חיים, ששה דברים וכד') שאינם בטלים³ פועל דין קבוע גם כשהם מעורבים ואינם ניכרים, מכיון שאינם בטלים הרי שאתחזק איסורא במכלול ויש דין קבוע (תוס' חולין צה. ועוד).

ב. ה"ן בחולין הוסיף שאם בזמן שלקה את הבשר מאחת מהחנויות עדיין לא נודע שיש טריפה באחת מהן, ורק לאחר מכן נודע שיש טריפה בחנויות לא אמרינן קבוע. ולפי דרכנו זה פשוט שהרי ברגע לידת הספק לא אתחזק איסורא במקום הקביעות, וגם אם היה הפרט בתוך המכלול הרי אין לו חזקת איסור.

ג. דין נידי יבואר בעז"ה לאחר באור הסוגיא בזבחים.

3. יש דיון באחרונים אם אינם בטלים מדאורייתא או מדרבנן, ועי' בפתחי תשובה סי' ק"א סק"א שהביא את שאלת יעב"ץ בנושא, ובדרכי תשובה שם סק"ב ובמל"מ פ"ז מהל' מעילה הל"ו.

באור סוגיות קבוע בש"ספסחים ט: חמץ ומצה

תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל (והכניס לבית בפנינו - רש"י) ולא ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל האם צריך לחזור ולבדוק את הבית?⁴ ומקרה שני אם פירשה פרוסה לזוית אחרת (שלא בפנינו) ואתא עכבר ושקל את הפרוסה מאותה זוית - האם הבית צריך בדיקה?

הגמ' משווה את שני המקרים לברייתא של תשע חנויות. ברישא שהפרט היה במקום הקביעות ברגע לידת הספק - צריך בדיקה, ובסיפא שברגע לידת הספק היה הפרט מחוץ למכלול - כל דפריש מרובא פריש, ואין צריך בדיקה.

זבחים עג. איסורי הנאה שנתערבו

איסורי הנאה שנתערבו בעדר אינם בטלים ואוסרים את כל העדר, כי בעלי חיים חשיבי ולא בפלי. שואלת הגמ': ונמשוך ונקריב חד חד מנייהו ונימא כל דפריש מרובא פריש? ודוחה: נמשוך?! הוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, כי אם נמשוך מתוך העדר הרי הספק נולד בתוך העדר ואתחזק אסורא והוה ליה קבוע. אלא מתקנת הגמ': נכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש - נכוף אותם שינועו ולא יעמדו במקומם ונקח אחד מהם ונימא כל דפריש מרובא פריש. ומתרץ רבא (למסקנה) גזרה משום קבוע - שמא ימשוך ממקום הקביעות ולא יכבשם דניידי. שני דברים טעונים ברור.

א. מדוע כאשר העדר נייד (כולו) אין דין קבוע, הרי גם כך הפרט

נמצא בתוך המכלול ברגע לידת הספק?

ב. מדוע רק במקרה זה גוזרים משום קבוע?

ונשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

4. תוס' מעמיד במקרה שלא ביטל דאל"כ קשיא, דהכא דרבנן והתם דאורייתא.

כאשר עצם נייד מכח עצמו הוא מנותק ממקומו ומסביבתו. מכיון שהעדר אינו נע ע"י כח אחד המניע כל פרט ופרט, אלא כל פרט ופרט נע מכח עצמו הרי הוא מנותק מסביבתו וכל פרט ופרט בעדר יש לו דין פריש שהרי פירש ממקום קביעותו. לכן כל פרט שנוציא מתוך העדר תוך כדי תנועה דינו כפריש - ומרובא פריש. השאלה השניה תבואר בעז"ה לאחר באור הסוגיא בחולין.

חולין צה. בשר שנתעלם מן העין

אמר רב, בשר כיון שנתעלם מן העין אסור. מיתבי, רבי אומר מקולין וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד עובד כוכבים מותר לפי שודאי נשחט ע"י ישראל ונמכר ע"י ישראל ואין חשש נבלה וטרפה. אבל קשה על רב שהרי נתעלם מן העין?! ומתרת הגמ': נמצא ביד עובד כוכבים שאני, שהרי משתמר, והחשש של רב הוא כשנמצא ברחוב, שמא התחלף ע"י עורבים.

ת"ש תשע חנויות וכו' ספקו אסור ובנמצא הלוח אחר הרוב - וקשיא לרב שהרי נתעלם מן העין ונמצא ברחוב?! ומתרצים: הכא נמי בנמצא ביד עובד כוכבים. (וכן מובאים בירושלמי⁵ לענין קבוע דברי ר' יוחנן שנמצא ביד נכרי כנמצא בפלטיא) ת"ש מצא בה - בעיר שגרים בה ישראל ועכו"מ - בשר חי, הלוח אחר רוב טבחים ואם מבושל הלך אחר רוב אוכלי בשר וקשיא לרב! וכ"ת הכא נמי בנמצא ביד עכו"מ, ונחזי אי דעכו"מ נקיט ליה אסור אי דישראל נקיט ליה ומותר? ומתרצים: הכא במאי עסקינן - בעומד ורואהו מרגע שנפל מיד האדם לרחוב ואינו יודע אם אותו אדם הוא ישראל או עכו"מ, ואין חשש שהחליפוהו עורבים שהרי עומד ורואהו.

שני דברים טעונים בירור בסוגיא ובשניהם דנים הראשונים:
 א. מה ההבדל בין נמצא ביד נכרי שהולכין אחר הרוב, לבין נמצא בפי
 עכבר, בפסחים, ששם אמרנו קבוע.

התרוץ הוא פשוט. נמצא ביד נכרי, לא בפנינו פירש ממקום
 הקביעות, ובעכבר הרי לקח בפנינו ממקום הקביעות (תוס'
 במקום). עפ"ז מעמידים תוס' את הסוגיא בזבחים "דנכבשינהו
 דניידי" - שלא בפנינו, כי אם יתחילו לנווד בפנינו ישאר דין
 קבוע.

ב. השאלה השניה מקבילה לשאלה השניה בסוגיא הקודמת - מדוע אין
 גוזרין כאן משום קבוע?

בראשונים מצינו שלשה תרוצים לשאלה זו.

א. גזרו משום קבוע רק לכתחילה שלא יכוף את העדר לנוע, שמא
 ימשוך בלי לכבשינהו דניידי. אבל אם פירש מעצמו, גם
 בזבחים יהיה מותר להקריבו (רב אחאי גאון בשאילתות,
 רמב"ן, ר"ת). ע"ז הקשו בתוס' שא"כ אמאי ירעו עד שיסתאבו,
 כיון שפירשו מעצמן מותרין? ועוד הקשו מכוס של ע"ז שנפל
 לאוצר מלא כוסות כולן אסורים, פירש אחד מהן לריבוא
 ומריבוא לריבוא מותרין - אמאי? הרי כשפירש מהאוצר כבר
 הותר, דמרבא פריש. על קושיא זו ענו הרמב"ן ור"ת שקדשים
 וע"ז חמירי טפי ולכן אסורין, אפי' פירשו מעצמן. ולתוס'
 ושאר הראשונים ההולכים בדרכם לא נראה לחלק בין קדשים
 וע"ז לשאר איסורין בענין זה.

ב. גזרו משום קבוע רק במקרה שהאיסור מעורב ואינו ניכר, אבל
 במקרים שהאיסור ניכר במקומו לא צריך לגזור כי בנ"א
 נזהרין בזה ולא יקחו מן הקבוע (תוס', רא"ש).

ג. מדאורייתא כל מה שפירש ממקום קביעותו אין דין קבוע חל עליו, ואפ"י פירש בפנינו, וחכמים גזרו במקרים שפירש ממקום הקביעות בפנינו שמא יפריש בעצמו מתוך הקבוע. לכן בפסחים חל דין קבוע כי העכבר לקח בפנינו, ובזבחים גם גוזרין משום קבוע כי בפנינו הם מתחילים לנוע (ודלא כתוסי'), ובסוגיא בחולין, כיון שנמצא ביד נכרי ולא בפנינו, פירש ממקום קביעותו אין גוזרין (ר"ן).

יומא פד: לא הלכו בפקוח-נפש אחר הרוב

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל - לא הלכו בפקו"נ אחר הרוב. היכי דמי וכו' לא צריכא דפרוש לחצר אחרת, מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש קמ"ל דלא הלכו בפקו"נ אחר הרוב. איני! והא וכו' בחצר אחרת אין מפקחין. לא קשיא הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקצתייהו.

בביאור סוגיא זו שתי שיטות בראשונים שתלויות בשינוי גרסא בנוסח הגמ'.

א. גרסת רש"י (המופיעה אצלנו) ובה הלך גם הרמב"ן: לא צריכא דפרוש לחצר אחרת - שפירשו כולם לחצר אחרת. והחידוש בפקו"נ הוא, שלמרות שבד"כ כשכולהו נידי אולינן בתר רובא, בפקוח נפש החמירו. ולמסקנת הסוגיא, לא קשיא הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקצתייהו. אם פרוש כולהו לחצר אחרת - אין הולכין אחר הרוב כדאמרן, ומפקחין, אבל אם רק מקצתם פירשו לחצר אחרת ורובם נשאר בראשונה ונפל על אחד מהפורשים - הולכין אחר הרוב ואין מפקחין - אע"פ שברגע לידת הספק היה הפרט בתוך הפורשים וצריך לומר קבוע (ע"פ שיטה זו שבפקו"נ אומרים קבוע אפ"י בנידי), הולכין אחר הרוב, כיון דלא אתחזק איסורא במכלול הפורשים (עיי לעיל בדברי הר"ן בחולין המובאים בפרק "מתי מפעילים את דין קבוע") (רש"י מכניס בפירושו את סברת איתחזק לדין קבוע, ע"ש).

ב. שיטת הרי"ף, הרמב"ם⁶ ובעלי התוס'⁷ ע"פ הגרסא הנמצאת ברי"ף:

לא צריכא דפריש חד מנייהו ואזל לחצר אחרת ואע"ג שבד"כ אמרינן כל דפריש מרובא פריש, הכא כשפירש ממקום הקביעות (לא בפנינו) ושאר הפרטים במקומם עומדים, אין הולכין אחר הרוב משום חומרא דפקוח-נפש.

ולמסקנה, הא דפרוש כולהו - שפירשו כולם מתוך החצר ובזמן עקירתן נפלה על האחד מפולת, כיון דניידי - הולכין אחר הרוב. והא דפרוש מקצתייהו - שפירש אחד מהם לחצר אחרת ושם נטלו, נטו דלקה או מפולת - לא אזלינן בתר רובא משום דפריש ממקום הקביעות, ושאר הפרטים קבועים במקומם.

לסיכום: שיטת רש"י ורמב"ן - משום חומרא דפקו"נ אין משתמשים בסברת ניידי.

שיטת הרי"ף, הרמב"ם ובעלי התוס' - משום חומרא דפקו"נ אין הולכין אחר הרוב היכא דפריש ממקום קביעות ומכלול הפרטים במקומו עומד.

6. הרמב"ם בפ"ב מהל' שבת, הלכה כ-כא, מפרש כך את הגמרא אצלינו, למרות שבפ"ט"ו מאיסורי ביאה הכ"ו פוסק דלא כשמואל. ועיי' באחרונים שם המיישבים דברי הרמב"ם.

7. הרא"ש על אתר מפורש בדרך זו. והתוס' ע"א ניתן לפרשו גם כדרך הראשונה.

נזיר יא: האומר לשלוחו סתם אסור בכולן

אמר ר' יצחק אמר רב יוסף אמר ר' יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם ומת השליח ואין ידוע אם קדש או לא ואת מי קדש אסור בכל הנשים שבעולם - חזקה שליח עושה שליחותו וכיון דלא פריש ליה הא לא ידע הי ניהו וכל אשה שיקדש נחשוש שמא היא קרובתה.

איתיביה ר"ל לר' יוחנן קן וכו' אמר ליה ר' יוחנן אמינא לך אנא אשה דלא ניידה ואמרת לי את איסורא דניידה?! וכי תימא הכא ניידה אימר בשוקא אשכחה וקדיש? הכא הדרא לניחותא גבי קן מי הדרה?!

במקרה שלפנינו מדובר במכלול בה אין האיסור ידוע וניכר אלא מעורב, אבל אשה לא גריעא מבע"ח וחשיבא ולא בטלה - ולכן אמרינן קבוע⁸. כ"כ בברייתא שמביא ר"ל מקינים מדובר במכלול שהאיסור אינו ניכר בה אבל בע"ח חשיבי ולא בטלי ולכן שייך דין קבוע. שלשה דברים יש לברר בסוגיא:

א. לגבי סוף הסוגיא יש שתי שיטות בראשונים:

1. האשה, עליה הדיון אם ניידה או לא, היא האשה אותה הבעל רוצה לקדש עכשיו והחשש הוא שמא היא קרובתה של הראשונה. ואומר ר' יוחנן כי אשה זו היא ניידה להבדיל מעוף הפורח, וכ"ת שיכול לקדשה בשוק שם היא ניידה, גם זה לא אפשרי מכיון שברגע שתחזור למקום קביעותה הרי אסורה על בעלה משום ערוה ולא יכול לקיימה (המפרשים על הדף).
2. האשה, עליה הדיון, היא האשה שקידש השליח והחשש הוא שמא האשה אותה מקדש הבעל היא קרובתה. ואומר ר' יוחנן שהיא ניידה, להבדיל מעוף הפורח, וכ"ת שמא קידשה השליח בשוק ולא היתה ניידה, הרי חזרה למקומה, וברגע לידת הספק-קידושי הבעל את קרובתה - היא ניידה (הרא"ש במקום ותוס' בכתובות טו).

8. אם מדאורייתא או מדרבנן ע"י לעיל בהערה מספר 3.

ב. בראשונים נשאלה השאלה למה אין אנו אוסרין את כל הנשים שבעולם על כל האנשים, הרי כל אדם שמקדש אשה, שמא היא אותה שקידש השליח?
שתי תשובות בדבר:

1. מדאורייתא אין כאן דין קבוע כלל שהרי אין האיסור ניכר אלא מעורב, וקנסא הוא דקנסינן למשלח (תוס' במקום) (בהנחה שחשיבי ולא בטלי מדרבנן ועי' לעיל בהערה מספר 3).
2. מכיון שלא ברור כלל שהשליח קדש אשה כלשהיא, הרי לא איתחזק איסורא כלל ואין קבוע, והלוח אחר הרוב. אמנם לגבי המשלח אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, ושוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא לכולהו נשי דעלמא, אבל לשאר אינשי לאו כל כמיניה (תוס' רי"ד).
- ג. מסוגייתנו משמע שבבב"א אין לומר ניידים מכיון דהדרי לניחותא (ועי' כתובות טו. תוד"ה דלמא, דתירץ מה שתירץ). ואפשר לתרץ בפשטות שכאן מדובר על איסור המתמשך כל הזמן, וברגע שתחזור לניחותא יתברר שאסורה, אבל במקרים בהם פגיעת האיסור היא לרגע לידת הספק בלבד, אין זה משנה אם הדר לניחותא או לא.

קידושין עג. דבר תורה שתוקי כשר

אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר. מאי סעמא? רוב כשרים אצלה ומיעוט פסולים אצלה (רוב העולם אינם ממזרים ואינם קרוביה, ועכו"מ ועבר אינו עושה ממזר - רש"י) ואי אזלי אינהו לגבה כל דפריש מרובא פריש. מאי אמרת, דלמא אזלא איהי לגבייהו?! הוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי והתורה אמרה "לא יבוא ממזר" - ממזר ודאי הוא ולא יבוא הא ממזר ספק יבוא וכו'...

בפירוש 'אזלי אינהו לגבה' יש שתי שיטות:

1. אי דאזלי אינהו לגבה - אפי' אם יקרה שכל אינשי דעלמא (או רובם) יעקרו ממקומם וילכו אליה, ואחר מהם יבעל - נאמר כל דפריש מרובא פריש משום דניידי, וכ"ש אם עקר רק

הבועל מביתו ואזל לגבה דנימא כדפמ"פ כדפירש"י. ע"פ הבנה זו אפשר לומר שרש"י, שפירש - עקר הבועל מביתו, אינו בדוקא אלא שהביא מקרה מציאותי.

2. אפשר לפרש בדרך אחרת ולומר שרש"י פירש דוקא דעקר הבועל ולא דניידו כולהו, והוכרח לפרש כך בגלל הסוגיא בכתובות כפי שנראה להלן. הריטב"א (על הסוגיא בכתובות) לא סבירא ליה כלל סברת ניירי כולהו וטוען שאין הבדל אם מכלול הפרטים ניח או נייד. הוא מסתמך על רש"י כאן ובכתובות, ולפניו עמדה גרסא אחרת לפירש"י על הסוגיות בזבחים וביומא.

כתובות טו. מעשה בתינוקת ותרי רובי

במשנה: אמר ר' יוסי מעשה בתינוקת שירדה... ונאנסה. אמר רבי יוחנן בן נורי אם רוב העיר משיאין לכהונה הרי זו תנשא לכהונה. ובגמ' שם: אמר ליה רבא לרב נחמן: ר' יוחנן בן נורי דאמר כמאן וכו' ואמר לו משנתנו בתרי רובי.

(יש דיון בראשונים על העמדת רב נחמן בתרי רובי, אם אליבא דר"י או דר"ג או שניהם או אף לא אחד מהם, אבל אין זה נוגע לענייננו.) משנתנו בתרי רובי - בקרונות של ציפורי - מקום שיש אנשי העיר ואנשי סיעות, ורק אם רוב העיר כשרים ורוב הסיעה כשרים - מכשירין את התינוקת. אבל אם האנס פירש מציפורי או שודאי היה מאנשי הסיעה, דליכא אלא חד רובא - פסולה.

הטעם לדבר - גזירה רוב סיעה דניירי אטו רוב העיר דקביעי.

נחלקו הראשונים מהם בדיוק תרי רובי.

א. כאשר האונס קרה במקום בו נמצאים אנשים מחוץ לעיר (סיעה) שרובם כשרים, גם אנשי העיר שנמצאים שם הרי פירשו ממקום קביעותם.

ולכן, בין אם האנס מהסיעה היה ובין אם מהעיר פרש הרי דינו כפריש - ובנמצא הלוך אחר הרוב.

ב. כאשר האונס קרה במקום בו נמצאים אנשי העיר בלבד, אלא שהם ניידים ואינם קבועים במקומם. במקרה זה התרי רובי הם:

א. רוב אנשי העיר נשארו קבועים במקומם ולא נעו ממקום קביעותם לסיעה, ומן הסתם גם הפסול נשאר במקומו.

ב. גם אם אותו פסול נעקר ממקומו עם הסיעה, הרי רוב אנשי הסיעה כשרים ומהם פירש האנס, וכל דפריש מרובא פריש.

בדרך זו התרי רובי הם רוב העיר דקביעי ורוב סיעה דניידי, ולא תרי רובי דניידי כמו בדרך הראשונה.

המפרשים בדרך השניה (רמב"ם), כ"ש שבראשונה – בתרי רובי דניידי – יכשירו, אבל המפרשים בדרך הראשונה (שאר ראשונים), בשניה יפסלו. ע"פ שתי דרכים אלו מתבארים דברי הגמ' בהמשך:

ורוב העיר נמי, אי דקאזלי אינהו לגבה – כל דפריש מרובא פריש, לא צריכא דקא אזלא אינהי לגביהו דהוה ליה קבוע וא"ר זירא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

המפרשים בדרך הראשונה יפרשו – דקא אזלי אינהו לגבה – שעקר הבועל מביתו ואזל לגבה, ובמקרה זה היה צ"ל כל דפריש מרובא פריש, אלא שגזרו אטו מקרה שאזלא איהי לביתו של הבועל, וכן גזרו על רוב סיעה שאינה מאנשי העיר אטו רוב העיר דקביעי, במקרה שאזלה איהי לגביה. אבל במקרה שלא ברור אם האנס עקר מביתו ואזל לגבה או שהוא כלל אינו מאנשי העיר – הרי תרי רובי ומכשירינן.

המפרשים בדרך השניה (הרמב"ם) יפרשו דקאזלי אינהו לגבה – ככתבו וכלשונו – שעקרו אנשי העיר (כולם או רובם) ממקומם והלכו אליה אל מחוץ לעיר, והיינו חושבים לומר כל דפריש מרובא פריש כיון דניידי, אלא שגזרו ניידי אטו קביעי ואזלא איהי לגבייהו. ודוקא על זה גזרו, כי ליכא אלא חד רובא דאנשי העיר דניידי, אבל אם ניידי רק מקצתם (סיעה) ומתוכם יצא האנס – איכא תרי רובי ולא גזרו.

במחלוקת ראשונים זו נחלקו גם אמוראים בירושלמי (כתובות פ"א ה"י)

אמר ר' אילא בשם ר' ינאי תוכה שבציפורין בעל - בשוק של ציפורי בעל - מקום שנמצאות הרבה סיעות מכפרים אחרים וגם אנשי ציפורי הנמצאים שם הרי פירשו ממקום קביעותם ויש תרי רובי לכ"ע.

רבא בשם רבי ינאי ראו אותו פורש מציפורין ובוועל - חזקה שפוסל ששם בעל משום דליכא אלא חד רובא - דעיר. דברי שני אמוראים אלו בשם ר' ינאי מקבילים לדברי ר' ינאי עצמו בבבלי.

ירושלמי

בבלי

תוכה שבציפורין בעל

הנבעלת בשעת קרונות כשרה לכהונה

ראו אותו פורש מציפורין ובוועל - חזקה שפוסל ששם בעל

פירש אחד מציפורי ובעל הולד שתוקי

וממשיך הירושלמי ושואל: פלטיא מהו?

(פלטיא זהו רחוב ראשי בעיירה שנמצאים בו רק בני העיר (בד"כ) ולא אנשי כפרים ועיירות אחרות, אלא שהאנשים ההולכים שם הם ניידים ואינם במקום קביעותם.)

ר' ירמיה בר רוא בשם ר' יוסי אומר ברוב. חייליה דר' ירמיה מן הדא דמר ר' יוחנן וכו'

ושואל הירושלמי ומהו דאמר רבי בא בשם ר' ינאי ראו אותו פורש מציפורין ובוועל חזקה שפוסל ששם בעל? לאן פירש מציפורי דאמרינן קבוע?

ועונים: על דעתיה דר' ירמיה - והן שראוהו פורש מן הבתים יוצא לגמרי מציפורי ואינו בתוך טיעה.

על דעתיה דר' יוסי - אפ"י בפלטיא. - סתם הירושלמי חולק על ר' ירמיה וטוען שר' יוסי במקרה של פלטיא אומר קבוע ולא ברוב. ומניין? היתה ציפורין נעולה שיש רק אנשי ציפורי בשוק ולא ממקומות אחרים ר' יוסי אומר עד שיוכיח עד שיוכח שכשר בעל מחזיקינן לה בפסול וכא והכא ר' יוסי אומר ברוב?!

א"כ, נחלקו ר' ירמיה וסתם הירושלמי בדעת ר' יוסי בענין פלטיא.
 זוהי גם מחלוקת הרמב"ם ושאר ראשונים. לפי ר' ירמיה - תרי רובי - חד רובא דקביעי וחד רובא דניידי - רוב סיעה מאנשי העיר מספיק. לפי סתם הירושלמי אליבא דר' יוסי - תרי רובי דניידי בעינן - וצריך שיהיו מלבד אנשי העיר דניידי גם אנשים ממקומות אחרים.

סיכום :

בדיון במקרה של קבוע "מקפאים" את המצב הקיים ברגע לידת הספק. אם הפרט הנידון נמצא בתוך המכלול יש חזקת איסור מחד וחזקת הרוב מאידך וכמחצה על מחצה דמי.
 אם אין הפרט בתוך המכלול אין לו חזקת איסור, וא"כ נשארה רק חזקת הרוב ואזלינן בתר רובא.
 את דין קבוע מפעילים רק במקרה שאין דין ביטול, כי אם יש דין ביטול ברוב הרי האיסור כאילו אינו ואין חזקת איסור.
 אם ברגע לידת הספק טרם נודע האיסור, אין דין קבוע חל, שהרי לא אתחזק איסורא ברגע לידת הספק. כאשר הפרט נייד מכח עצמו הוא מנותק מסביבתו ודינו כפריש גם אם כל המכלול נייד איתו (בתנאי שכל פרט נע מכח עצמו).
 ישנם מקרים בהם גזרו פריש אטו קבוע ונחלקו הראשונים בהגדרת אותם מקרים ועיי לעיל בביאור הסוגיא בחולין.
 בפיקוח נפש לא הלכו אחר הרוב - כך אמר שמואל, ונחלקו הראשונים בהגדרת המקרה בו יש הבדל בין פקו"נ לכל התורה ועיי לעיל בביאור הסוגיא ביומא.
 שלש הסוגיות האחרונות - בנזיר, בקידושין ובכתובות מבררות בצורה יסודית יותר את כללי דין נייד מתי חל הדין ומהן השלכותיו.

הערה - הרב רא"ם:

נלענ"ד לעורר ספק על נקודת ההנחה שחזקת איסור עומדת בעימות עם חזקת הרוב. לכאורה אם הולכים אחרי הרוב מדין כל דפריש לא קיימת חזקת האיסור, ואם החפץ מסופק האם הוא האיסור או ההיתר, לא קיימת לגביו חזקת איסור. ולכן, נלענ"ד שהכיוון להבנת דין קבוע מתמקד באי החלת דין רוב, ואכמ"ל.

תשובה:

הנחתו של הרב רא"ם היא שאם אומרים כל דפריש מוכרח שהולכין אחר הרוב. נלענ"ד שיש לחלק בין שלב הדיון לשלב ההלכה למעשה. בשלב הדיון, כל דפריש היא טענה המושכת לכיוון מסוים ומולה עומדות טענות אחרות. לאחר הדיון נקבעת ההלכה - במקרים מסוימים אזלינן בתר רובא ובמקרים אחרים חיישינן למיעוטא. לגבי השאלה השניה, נלענ"ד שגם אם החפץ מסופק האם הוא האיסור או ההיתר, קיימת לגביו חזקת איסור. וראיה לדבר מהירושלמי (על הסוגיא בכתובות) "נתחלפה קופתו אצל הטוחן. אם הוחזק עם הארץ להיות טוחן שם באותו היום - חושש" - א"כ, למרות שהחפץ מסופק אם איסור או היתר - קיימת חזקת איסור.